85 години

Международна научно-практическа конференция

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Том I

85 години

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

Международна научно-практическа конференция

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

8-9 ноември 2021 г.

Том I

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Свищов, 8-9 ноември 2021 г.

Посветена на 85 години от създаването
на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ I

Международната научно-практическа конференция е организирана в изпълнение проект НФ-2-2021 „Устойчиво развитие и социално-икономическа кохезия през XXI век – тенденции и предизвикателства“, финансиран със средства по Наредба на МОН за насърчаване на научно-изследователската дейност

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2021

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Проф. д-р Марияна Божинова
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ - председател
Проф. д. н. Борислав Борисов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Стоян Проданов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Катя Личева
Доц. д-р Людмил Несторов
Доц. д-р Марина Николова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Силвия Костова
Доц. д-р Христо Сирашки

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Румен Ерусалимов - *председател*
Проф. д-р Пенка Шишманова
Проф. д-р Стефан Симеонов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Теодора Филипова
Гл. ас. д-р Асен Божиков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Любчо Варамезов - *председател*
Проф. д-р Анета Денева
Проф. д-р Атанас Атанасов
Проф. д-р Йордан Василев
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д-р Маргарита Богданова
Проф. д-р Пенка Шишманова
Проф. д-р Стефан Симеонов
Доц. д-р Александър Ганчев
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Теодора Филипова

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-2067-8 (print)
ISBN 978-954-23-2068-5 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND SOCIO-ECONOMIC COHESION IN THE 21ST CENTURY: TRENDS AND CHALLENGES

Svishtov, 8th - 9th November 2021

Dedicated to the 85th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME I

The international scientific and practical conference has been organized as implementation of project SF-2-2021 "Sustainable Development and Socio-Economic Cohesion in the 21st Century: Trends and Challenges", financed with funds by Ordinance of the Ministry of Education and Science for encouraging scientific research

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2021

PROGRAM COMMITTEE
Prof. Mariyana Bozhinova, Ph.D.
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Borislav Borissov, D.Sc.
Prof. Bozhidar Bozhinov, D.Sc.
Prof. Stoyan Prodanov, Ph.D.
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, Ph.D.
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, Ph.D.
Assoc. Prof. Irena Emilova, Ph.D.
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, Ph.D.
Assoc. Prof. Katya Licheva, Ph.D.
Assoc. Prof. Lyudmil Nestorov, Ph.D.
Assoc. Prof. Marina Nikolova, Ph.D.
Assoc. Prof. Plamen Petkov, Ph.D.
Assoc. Prof Silviya Kostova, Ph.D.
Assoc. Prof Hristo Sirashki, Ph.D.

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, Ph.D., Chairman
Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Prof. Stefan Simeonov, Ph.D.
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Svetoslav Iliychovksi, Ph.D.
Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.
Head Asst. Asen Bozhikov, Ph.D.

EDITORIAL COMMITTEE
Prof. Lyubcho Varamezov, Ph.D., Chairman
Prof. Aneta Deneva, Ph.D.
Prof. Atanas Atanasov, Ph.D.
Prof. Yordan Vasilev, Ph.D.
Prof. Krasimir Shishmanov, Ph.D.
Prof. Margarita Bogdanova, Ph.D.
Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Prof. Stefan Simeonov, Ph.D.
Assoc. Prof. Aleksandar Ganchev, Ph.D.
Assoc. Prof. Ventsislav Vassilev, Ph.D.
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, Ph.D.
Assoc. Prof. Svetoslav Iliychovski, Ph.D.
Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.

The published materials have been reviewed. The authors are responsible for the content and layout of their papers, the opinions expressed, the data used and the sources cited.

ISBN 978-954-23-2067-8 (print)
ISBN 978-954-23-2068-5 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ I

ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ

ПЪТЯТ КЪМ УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНА КОХЕЗИЯ –
МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ РИСКОВЕ И БАРИЕРИ
Проф. д.ик.н. Димитър М. Иванов …… 7

ПРОБЛЕМАТИЧНОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА
Проф. д-р Митко Димитров …… 31

ФИНАНСИ, ИКОНОМИКС, ЗАСТРАХОВАНЕ И ОСИГУРЯВАНЕ

ИКОНОМИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА УПРАВЛЕНИЕТО
НА ПУБЛИЧНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И ИМОТИТЕ –
ДЪРЖАВНАТА И ОБЩИНСКА СОБСТВЕНОСТ
Проф. д.н. Борислав Борисов …….. 51

СИСТЕМНО-СТРУКТУРНЫЙ КРИЗИС И ЕГО ПРОЯВЛЕНИЕ
В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ COVID-19
д.э.н., профессор, Зверяков Михаил Иванович …… 59

ИЗМЕРВАНЕ ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА ПАНДЕМИЯТА
ОТ COVID-19 ВЪРХУ КОРПОРАТИВНИТЕ ПОЛИТИКИ
ЗА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Андрей Захариев …… 67

ОБЛАГОРОДЯВАНЕ НА ПЛОСКИЯ ДАНЪК В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Румен Брусарски …… 75

ДВИЖЕЩИ СИЛИ НА ИНТЕГРАЦИЯ В ГЛОБАЛНИТЕ ЦИФРОВИ ВЕРИГИ
ЗА СЪЗДАВАНЕ НА ДОБАВЕНА СТОЙНОСТ
Проф. д-р Сава Димов …… 83

ЕФЕКТИ ОТ ПРОГРАМАТА НА ЕЦБ ЗА ЗАКУПУВАНЕ НА АКТИВИ
В УСЛОВИЯТА НА ИЗВЪНРЕДНА СИТУАЦИЯ, ПРИЧИНЕНА ОТ ПАНДЕМИЯ
Проф. д-р Силвия Трифонова …… 95

ТЕСТВАНЕ НА КОРЕКТИВНИ ВЕРОЯТНОСТНИ МОДЕЛИ
ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ОПЦИИ ВЪРХУ АКЦИИ
Проф. д-р Стефан Симеонов, Д-р Теодор Тодоров …… 108

КОНКУРЕНЦИЯ И КОНЦЕНТРАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ
ОБЩОЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР (2011-2020 г.). СТРУКТУРЕН АНАЛИЗ
И ЕМПИРИЧНИ НАБЛЮДЕНИЯ
Проф. д-р Стоян Проданов …… 116

THE IMPLEMENTATION OF GOALS OF BALANCED DEVELOPMENT
OF POLAND AGAINST THE CHALLENGES AND DANGERS
OF WASTE MANAGEMENT
Assoc. Prof. Ireneusz T. Dziubek, Dr Tatiana Manasterska 126

MODERN FEATURES OF TRUST ASSET MANAGEMENT
Postgraduate student Stanislav Perminov, Assoc. Prof. Deniss Djakons, PhD 136

ИНДУСТРИЯТА НА ХЕДЖ ФОНДОВЕТЕ В ЕРАТА
НА РАЗХЛАБЕНИТЕ ПАРИЧНИ ПОЛИТИКИ И COVID-19
Доц. д-р Александър Ганчев 142

РАЗНОСКИТЕ КАТО НЕДЕЛИМА ЧАСТ ОТ АНАЛИЗА
НА РЕЗУЛТАТИТЕ ПО ИМУЩЕСТВЕНО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Венцислав Василев 150

ВЛИЯНИЕ СТРУКТУРЫ ЭКОНОМИКИ НА ОБЕСПЕЧЕНИЕ
УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА И РАЗВИТИЯ
Кандидат экономических наук, доцент Шараг Елена Сергеевна 159

СТРАТЕГИЧЕСКИ ДЕЙСТВИЯ НА БЪЛГАРСКИТЕ СТОПАНСКИ
ОРГАНИЗАЦИИ В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ ОТ COVID-19
Доц. д-р Илиан Минков 166

ИНСТИТУЦИИ И НЕРАВЕНСТВО
Доц. д-р Калин Господинов 174

ПОВЕДЕНЧЕСКИ ПОДХОД КЪМ ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ -
ВЪЗМОЖНОСТИ И ОГРАНИЧЕНИЯ
Доц. д-р Калоян Колев 181

ПРОБЛЕМИ НА ЛОЯЛНОСТТА В БАНКОВИТЕ ИНСТИТУЦИИ
ПРИ СЪВРЕМЕННИТЕ УСЛОВИЯ
Доц. д-р Катя Личева 190

ЦЕЛЕСЪОБРАЗНОСТ И ЕФЕКТИ
НА МЕЖДУРЕГИОНАЛНАТА ДАНЪЧНА КОНКУРЕНЦИЯ
Доц. д-р Людмил Найденов 196

ВЪЗМОЖНИ ГРЕШКИ ПРИ ВЪЗЛАГАНЕТО
НА ОБЩЕСТВЕНИ ПОРЪЧКИ В БЪЛГАРСКАТА ПРАКТИКА
Доц. д-р Марин Маринов, Красимир Парашкевов 204

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ГРИЖИ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Николай Нинов 210

ЕФЕКТИ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID ВЪРХУ ЗДРАВНИТЕ РАЗХОДИ
Доц. д-р Николай Атанасов 219

ПОДХОДИ И ПРАКТИКА НА ДЪРЖАВНОТО ФИНАНСИРАНЕ
НА ПУБЛИЧНОТО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ
Доц. д-р Пламен Йорданов, **Гл. ас. д-р Маргарита Николова** 230

ФИСКАЛНИТЕ ОБЛЕКЧЕНИЯ ЗА ЛИЦА С УВРЕЖДАНИЯ КАТО ПРИКРИТИ
СОЦИАЛНИ ПЛАЩАНИЯ ПРИ ИНВАЛИДНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, Ас. д-р Йордан Йорданов,
Докторант Жанета Ангелова 238

ОТРАЖЕНИЕ НА КОВИД-19 ВЪРХУ ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПЛАЩАНИЯ
ПО ЗАСТРАХОВКА „КАСКО“ НА МПС В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Румен Ерусалимов 246

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА СПРАВЕДЛИВОСТ –
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ВЪЗМОЖНОСТИ
Доц. д-р Силвия Топлева 251

ДЪЛГОСРОЧНИ ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ
НА ПАНДЕМИИТЕ – УРОЦИ ОТ НЯКОИ ПРЕДХОДНИ КРИЗИ
Гл. ас. д-р Александър Б. Тодоров 258

ЕВРОФИНАНСИРАНЕТО КАТО СРЕДСТВО ЗА ПОВИШАВАНЕ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ СЕКТОР
„ПРОИЗВОДСТВО НА ОБЛЕКЛО ОТ ТЕКСТИЛ“
Гл. ас. д-р Ангелина Терзиева 266

НЯКОИ АСПЕКТИ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА COVID-19
ВЪРХУ БЪЛГАРСКИЯ ЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР
Гл. ас. д-р Анелия Панева 274

ПАЗАРЪТ НА ЗДРАВНО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ –
СЪСТОЯНИЕ, РАЗВИТИЕ И ТЕНДЕНЦИИ
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 281

ФИСКАЛНА ИНТЕГРАЦИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ –
НЕОБХОДИМОСТ, УСЛОВИЯ И ЕФЕКТИ
Гл. ас. д-р Димитър Костов 289

БЪЛГАРИЯ ПО ПЪТЯ КЪМ ЕВРОЗОНАТА
Гл. ас. д-р Петя Василева 297

ДИНАМИКА НА ВЪНШНАТА ТЪРГОВИЯ НА БЪЛГАРИЯ
СЪС СТРАНИТЕ ЧЛЕНКИ НА ЕВРОСЪЮЗА
Гл. ас. д-р Сергей Радуканов 304

ПРОМЕНЯЩИТЕ СЕ РОЛИ НА ФИСКАЛНАТА И ПАРИЧНАТА ПОЛИТИКА
В СВЕТЛИНАТА НА COVID-19 В СТРАНИ С РАЗЛИЧЕН ПАРИЧЕН РЕЖИМ
Гл. ас. д-р Соня Георгиева 310

АСПЕКТИ НА НАЦИОНАЛНАТА ПОЛИТИКАТА
ПО ЗАЕТОСТТА И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД НЕЯ
Гл. ас. д-р Таня Илиева ……..……..……..……..… 320

ПОВЕДЕНЧЕСКИ ИНВЕСТИЦИОННИ СТРАТЕГИИ –
ВЪЗМОЖНОСТ ЗА УСТОЙЧИВИ РЕЗУЛТАТИ
ОТ АКТИВНО ИНВЕСТИРАНЕ
Гл. ас. д-р Цветан Павлов ……...……. 325

ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ПРЕД БЪДЕЩИТЕ ПЕНСИОНЕРИ
В КОНТЕКСТА НА НОРМАТИВНИТЕ ПРОМЕНИ ВЪВ ВТОРИ СТЪЛБ
НА ПЕНСИОННИЯ МОДЕЛ В БЪЛГАРИЯ
Ас. д-р Йордан Йорданов ……...……. 334

ПАЗАРЪТ НА БАНКОВИ ДЕПОЗИТИ В БЪЛГАРИЯ:
ДИНАМИКА И СТРУКТУРНИ ИЗМЕНЕНИЯ
Ас. д-р Радослав Къновски …….....……. 340

ОЦЕНКА НА УСТОЙЧИВОСТТА НА АГРАРНИЯ СЕКТОР
В БЪЛГАРИЯ
Д-р Антон Сотиров, **Д-р Никола Пищалов** …….....……. 347

НАДНОРМЕНОТО ТЕГЛО И ЗАТЛЪСТЯВАНЕТО
КАТО РИСКОВ ФАКТОР ЗА ЗДРАВЕТО
Д-р Орлин Цветков …….....…….……. 354

МЕРКИ НА ФЕДЕРАЛНИЯ РЕЗЕРВ НА САЩ
ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА COVID-19
Д-р Свилен Колев .....…….……. 359

STATE AID ENFORCEMENT LAW IN THE ENERGY SECTOR
IN ALBANIA
Lecturer of Law, **Dr. Anduena Gjevori** ……..…….……. 366

БАНКОВАТА ТАЙНА КАТО КОМПОНЕНТА НА БАНКОВАТА
СИГУРНОСТ – ФИНАНСОВО-ПРАВНИ АСПЕКТИ
Преп. Игнат Папазов ……..…….……. 374

THE HISTORICAL EVOLUTION OF THE GOVERNMENT
SECURITIES MARKET IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA
Olesea Speian, PhD Student ……..……...…….……. 378

ПРОМЕНИ В ЕВРОПЕЙСКИТЕ РЕГУЛАТОРНИ КАПИТАЛОВИ
ИЗИСКВАНИЯ ЗА ПОКРИТИ ОБЛИГАЦИИ В УСЛОВИЯТА НА КРИЗА
Докторант Борислав Киров ..……...……..……. 386

АВТОМОБИЛНИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ И МЯСТОТО
НА ТЪРГОВСКИТЕ ПРЕДСТАВИТЕЛСТВА НА НЕГО
Докторант Ваня Галчева ……...……. 393

ЕФЕКТИ ВЪРХУ ПАРИЧНАТА ПОЛИТИКА В РЕЗУЛТАТ
ОТ НАМАЛЯВАНЕТО НА НАЛИЧНИТЕ ПАРИ В ОБРАЩЕНИЕ
Докторант Владимир Сиркаров ……..……. 398

ВЛИЯНИЕ НА КОЕФИЦИЕНТА P/E И ДИВИДЕНТНАТА
ДОХОДНОСТ ВЪРХУ ЦЕНИТЕ НА АКЦИИТЕ
НА БЪЛГАРСКИЯ КАПИТАЛОВ ПАЗАР
Докторант Владислав Любенов …….....…… 405

ВЪЗМОЖНОСТ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА МСП
В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ
Докторант Даниел Данчев …….....…… 413

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РЕГУЛИРАНЕ НА СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ
ЧРЕЗ ГРАНИЦИТЕ НА ОСИГУРИТЕЛНИЯ ДОХОД
Докторант Жанета Ангелова .....…… 421

ЦИФРОВАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО – СРЕДСТВО
ЗА ПОДОБРЯВАНЕ КАЧЕСТВОТО НА ЖИВОТ И РАДИКАЛНА
ПРОМЯНА НА НАЧИНА НА ПРЕДОСТАВЯНЕ НА МЕДИЦИНСКИ
И ЗДРАВНИ ГРИЖИ
Докторант Живка Петрова .....…… 429

ДЕБАТЪТ МЕЖДУ БАНКОВАТА И ВАЛУТНАТА ШКОЛА ОТ 19-И ВЕК –
ХАРАКТЕРИСТИКИ И ПАРАЛЕЛИ СЪС СЪВРЕМЕННИТЕ
МОНЕТАРНИ РЕАЛНОСТИ
Докторант Кузман Илиев .....…… 438

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД МЕНИДЖМЪНТА НА ЛЕЧЕБНИТЕ
ЗАВЕДЕНИЯ В УСЛОВИЯ НА ПАНДЕМИЯ ОТ COVID-19
(ПО ПРИМЕРА НА УНИВЕРСИТЕТСКА МНОГОПРОФИЛНА БОЛНИЦА
ЗА АКТИВНО ЛЕЧЕНИЕ „СЪРЦЕ И МОЗЪК“ – ПЛЕВЕН)
Докторант Люба Митева .....…… 446

БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГИИТЕ – ГОЛЕМИТЕ ПОЛЗИ
ЗА МАЛКИТЕ БАНКИ
Докторант Марина Милинова .....…… 453

ОТРИЦАТЕЛНИ ЛИХВЕНИ НИВА – ЕМПИРИЧЕН ОПИТ
Докторант Милена Пешева .....…… 460

ФИНАНСОВИЯТ ФЕЪРПЛЕЙ В ЖЕНСКИЯ ФУТБОЛ –
НЕОБХОДИМОСТ ИЛИ ВЪЗМОЖНОСТ
Докторант Нено Ненов ……..…… 468

ОТРАЖЕНИЕ НА КОВИД-19 ВЪРХУ ПРЕМИЙНИЯ ПРИХОД
ПО ЗАСТРАХОВКА „КАСКО“ НА МПС В БЪЛГАРИЯ
Докторант Николай Илиев ….…… 474

РАЗВИТИЕ НА ИМУЩЕСТВЕНОТО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА ПРЕЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ОТНОШЕНИЯ
Докторант Радка Василева ….…… 480

КОНСОЛИДАЦИЯТА НА БАНКОВИЯ СЕКТОР
В БЪЛГАРИЯ КАТО ФАКТОР ЗА УСТОЙЧИВОСТ
Докторант Рая Драгоева ……..…… 488

ИНСТРУМЕНТИ ЗА ПРЕВЕНЦИЯ НА ДАНЪЧНИТЕ ИЗМАМИ
ПРИ ТЪРГОВИЯТА С ГОРИВА И НЕФТОПРОДУКТИ
Докторант Стефан Пешов .....……. 496

ПРОГНОЗИРАНЕ НА ПУБЛИЧНИТЕ ФИНАНСИ -
ОТКЛОНЕНИЕ НА ФАКТИЧЕСКОТО ИЗПЪЛНЕНИЕ
НА КОНСОЛИДИРАНАТА ФИСКАЛНА ПРОГРАМА
СПРЯМО ЗАКОНА ЗА БЮДЖЕТА НА БЪЛГАРИЯ
Докторант Юлиан Войнов .....……. 501

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, ОДИТ, СТАТИСТИКА И МАТЕМАТИКА

ЗА РОЛЯТА И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА
ПРИ ДОКУМЕНТИРАНЕТО В СЧЕТОВОДСТВОТО
Проф. д-р Атанас Атанасов .....……. 511

ОСОБЕНОСТИ ПРИ СЧЕТОВОДНОТО ОТЧИТАНЕ
НА СТОКИТЕ В УСЛОВИЯТА COVID-19
Доц. д-р Галя Иванова – Кузманова .....……. 517

АКТУАЛНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
ПРЕД СЧЕТОВОДНАТА ПРОФЕСИЯ В КОНТЕКСТА
НА ПРОМЕНИТЕ СЛЕД БРЕКЗИТ
Доц. д-р Галина Чиприянова, Д-р Марий Стоянов .....……. 524

КЪМ НОВ ПОДХОД В ОБУЧЕНИЕТО
ПО МЕЖДУНАРОДНИ СТАНДАРТИ ЗА ФИНАНСОВО ОТЧИТАНЕ
Доц. д-р Диана Ималова, Доц. д-р Венцислав Вечев .....……. 532

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА
НА ЦЕЛИТЕ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ – СТАТИСТИЧЕСКИ АСПЕКТИ
Доц. д-р Красимира Славева .....……. 541

СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА ЗАВИСИМОСТТА МЕЖДУ
ЦИФРОВИЗАЦИЯТА НА ИКОНОМИКАТА И ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ
Доц. д-р Маргарита Шопова, Гл. ас. д-р Евгени Овчинников,
Гл. ас. д-р Тихомир Върбанов .....……..…. 549

ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ СПОРАЗУМЕНИЯ ЗА СВОБОДНА
ТЪРГОВИЯ С ТРЕТИ СТРАНИ И ЗНАЧЕНИЕТО ИМ ОТ ПОЗИЦИЯТА
НА МИТНИЧЕСКИЯ КОНТРОЛ В ЕС
Доц. д-р Момчил Антов .....……..…. 557

INNOVATIVE METHODS FOR ACCOUNTING EDUCATION –
EXPERIENCE AND GLOBAL LESSONS LEARNED
Assoc. Prof. Nadya Velinova-Sokolova, PhD ……..……..…..…. 564

ДЕБАТЪТ МЕЖДУ БАНКОВАТА И ВАЛУТНАТА ШКОЛА ОТ 19-И ВЕК – ХАРАКТЕРИСТИКИ И ПАРАЛЕЛИ СЪС СЪВРЕМЕННИТЕ МОНЕТАРНИ РЕАЛНОСТИ

Докторант Кузман Илиев[1]

Резюме: *Докладът изследва логическата структура на дебата за паричната теория във Великобритания през 19-ти век. След тежката криза от 1825 година се оформят две монетарни противникови школи: Валутната и Банковата. Техните теоретични постановки и регулации над банковия сектор имат съвременни отражения в разбирането ни за банковото дело, кредита и паричната политика на глобалните централни банки в отговор на стопанските кризи и решенията за стабилизирането им.*

Ключови думи: *Валутна школа, Банкова школа, номинално парично равновесие, банков кредит, свободно банкиране*

JEL: E32, E42, E50

THE DEBATE OF THE BANKING SCHOOL AND THE CURRENCY SCHOOL IN THE 19TH CENTURY – CHARACTERISTICS AND PARALLELS WITH MODERN MONETARY REALITIES

Kuzman Iliev, PhD Student

Abstract: *This paper examines the logical structure of the debate on monetary theory in Britain in the 19th century. After the severe crisis of 1825, two monetary schools of the enemy were formed: the Currency School and the Banking School. Their theoretical formulations and regulations over the banking sector have contemporary reflections in our understanding of banking, credit and monetary policy of global central banks in response to economic crises and decisions to stabilize them.*

Key words*: Currency School, Banking School, free banking, 19th century monetary debate, nominal income target, nominal monetary equilibrium*

JEL: E32, E42, E50

Въведение

След финансовата криза и рецесията от периода 2008-2009 г. централните банки влязоха в нови територии на неконвенционалната парична политиката с мерки, известни вече като количествени улеснения. Както сам тогавашният гуверньор на Федералния резерв на САЩ в лицето на Бен Бернанке, подчерта вече ставаше дума не просто за улеснение на паричната

[1] E-mail: kuz_iliev@abv.bg, Стопанска академия „Д. А. Ценов“, катедра „Финанси и кредит“.

маса или ликвидност, а за улеснение на кредита и отпушване на специфичните канали, по които той да достига до финансовите посредници, финансови пазари и реалната икономика (Bernanke, 2009).

Целенасочените покупки на държавни и корпоративни ценни книги от централните банки в отговор на кризата имаха за цел да повлияят на конкретни сегменти от икономиката като строителния и имотния сектор. Те бяха най-силно ударени от негативната ценовата корекция, повличайки със себе си финансови посредници като търговски и инвестиционни банки, както и пенсионните фондове с експозиция към структурирани инструменти, базирани на активи с паричен поток от засегнатите сектори.

В тази светлина дебатът за поведението на паричната маса при осъществяване на паричната политиката на централните банки както и нейните цели по отношение на ключовите макроикономически променливи стана отново актуален. Посоката на регулациите на банковия сектор, степента до която ключовите централните банки като Федералния резерв и Европейската централна банка влияят на кредита, инфлацията и икономическия цикъл отново бяха проблематизирани от самите емпирични данни. Формираха се значителни свръхрезерви на търговските банки, които не изпълниха адекватно ролята на си на кредитна трансмисия между централната банка и реалния сектор. Стабилизирането на ценовите равнища при активите бе неуспешно и бавно. Налице бе слаб икономически растеж въпреки раздуването на балансите на централните банки и изобилната ликвидност. Всичко това постави пред сериозно предизвикателство способността на съществуващите икономически теории да обяснят текущите икономически и финансови процеси.

Усещането за изцяло нова ситуация в световната икономика обаче е по-скоро подвеждащо. Ако се върнем още един век назад във времето, може да видим, че подобна кризисна финансово-икономическа ситуация е съществувала и в миналото, а теоретичния дебат, който тя предизвиква действително оставя сериозна следа в историята на стопанската мисъл. През 19-ти век във Великобритания се разразява знаков дебат между две школи на стопанската мисъл – Валутната и Банковата школа. Той има съвсем реални законово-регулаторни измерения, а основните им концептуални предписания, очертания и принципи формират и очертанията на съвременното банково дело, а оттам размера на търговския кредит, характера на паричната политика, нейните лимити, както и динамиката и интензитета на икономическия цикъл.

Достижения и тезите на участниците в този икономически дебат са релевантни и днес и служат за основа на модерните теоретични концепции, по които паричните власти действат в отговор на икономическите и финансовите предизвикателства. Някои автори като Йозеф Шумпетер (Schumpeter, 1963, p. 725) са склонни да маргинализират значението на спора, а други като Лудвиг фон Мизес (Mises, 1981) или Мъри Ротбард

(Rothbard, 1995, p. 227-270) го считат за критично важен за дълбочинното разбиране на темата за парите, кредита, банковото дело и логиката на икономическия цикъл. Със сигурност обаче разглеждането на ключовите моменти, тезите и грешките на посочените по-горе школи би донесло големи ползи за съвременното разбиране на процесите в сферата на икономиката. Ето защо целта на настоящия доклад е да представи системен анализ на идеите на Валутната и Банковата школа и как сблъсъкът между тях придава форма на съвременните процеси в паричното обръщение, кредита и банковото дело.

1. Исторически предпоставки за възникване на дебата между Валутната и Банковата школа

По време на Наполеоновите войни в периода между 1797 и 1821 г. златният стандарт в Англия е временно преустановен, а конвертируемостта на банкнотите в злато е прекратена. Логично, това предизвиква инфлация и неколкократни кризи като земеделската депресия от 1819 г. Кулминацията на тези процеси идва след като златните разплащания са възстановени. През 1825 г. идва финансова криза, чиито причини се коренят в преходната проинфлационна среда. Така в публичното пространство на мода бързо се връща темата за парите и кредита. В тези условия две икономически школи целят да отговорят на въпроса как да се постигне финансова стабилност. И двете единодушно се обявят за златната конвертируемост и против декретните пари. Това са Валутната школа и Банковата школа.

Основните поддръжници на т. нар. Валутната школа са от град Манчестър, а най-изявените ѝ представители са Дж. Р. Маккълок, Джордж Норман, Лорд Оувърстоун и полковник Робърт Торенс. Най-общо представителите на школата застъпват тезата, че свръх емитирането на кредит, отвъд реалните златни наличности е проблем и създава условията за икономическата и финансовата криза. Банките създават излишък от банкноти, необезпечени с реални златно покритие и това предизвиква объркване във финансовата система. В основата на разбирането на Валутната школа за причините за икономическия цикъл и финансово-икономическите кризи стои установения от класически икономисти като Рикардо Механизъм на движение на базовата валута или както е известен той с англоезичното си наименование specie flow mechanism.

Логиката на икономическите процеси според постановките на Валутната школа е много ясна. В условията на златен стандарт, ако банковата система и централната банка свръхемитират парични заместители, например банкноти, тоест разписки с иск върху златни резерви, необезпечени със злато, се проявяват няколко негативни ефекта. Първо, налице е ценова инфлация в местното стопанство. Икономическите агенти започват да купуват по-евтини вносни стоки, което води до акумулиране на банкнотите в чужди производители и търговци. Те от своя страна, започват изтегляне на златни

резерви от местната централна банка или останалите търговски банки, което води да ценова дефлация и рязко свиване на кредита и икономическата дейност. Настъпва рецесия или криза. При понижените цени обаче се появява външно търсене за местните вече по-евтини стоки, което води до обратна посока на връщане на златни резерви в страната, от която първоначално е имало изтичане на такива. Това по естествен начин регулира стопанските отношения и стоково-паричния оборот, без нуждата от централна банка. Паричното предлагане на практика е движено от търсенето, тоест от покупките на стоките и услуги от гражданите на една държава или щат, спрямо друга държава или щат. Днес подобно движение на паричните потоци на практика се забелязва в общи валутни зони като САЩ или Еврозоната.

Въз основа на тази постановка от Валутната школа формулират т. нар. Валутен принцип, който гласи, че поведението на паричното предлагане на златото и паричните му заместители в лицето на банкнотите, емитирани от централната банка и търговските банки, следва да бъде изцяло припокриващо се с количеството злато в обръщение. Тяхното предложение е новите банкноти на Бенк ъф Ингланд и нейните субсидиари да бъде напълно покрито със златни резерви. Тоест да има 100% резервиране на банкнотите в обръщение. Това разбиране води до един исторически важен законодателен акт – Актът Пийл, с който се извършва знакова банкова реформа и „се въвежда т. нар. валутен принцип“ (Rothbard, 1995, p. 249). Неговото име е свързано с известния привърженик на теорията на Валутната школа и премиер на Великобритания през 1844 г. – Сър Робърт Пийл. В този закон принципът на Валутната школа за стопроцентово резервиране на банкнотите в обръщение е напълно застъпен и гарантиран от един монопол, несъществуващ до този момент – единствено Бенк ъф Ингланд има право да създава банкноти. Така законът елиминира възможността за т. нар. свободно банкиране, което е другото много важно икономическо и финансово следствие от него. Тук е важно да се подчертае, че към онзи момент дори и конкурентната Банкова школа също е твърд привърженик на наличието на централна банка, която да регулира предлагането на банкноти и тяхната конвертируемост в злато.

2. Системен анализ на методологическите различия между Валутната и Банковата школа

Огромната промяна, която всъщност Валутната школа прокарва посредством Актът Пийл, е разделянето на Бенк ъф Инглад на две поделения или управления – емисионно и банково. Отговорност на емисионното управление е да съблюдава за пълното или стопроцентово покритие на емисиите на банкноти отвъд активите за 14 млн. паунда държавни ценни книги. От друга страна, банковото управление, отговарящо де факто за създаването на депозити, остава напълно нерегулирано с презумпцията, че то не влияе на паричното предлагане.

Съвсем друго виждане за ролята на функциите на паричното предлагане имат представителите на Банковата школа. Сред най-изявените ѝ членове са Джон Фулартън, Томас Туук, Джеймс Уилсън и Джон Стюарт Мил. Те не виждат проблем в свръхемисията на банкноти и считат, че трайна и дългосрочна ценова инфлация не може да се породи в процеса на банково кредитиране при условията на възможна конвертируемост. Според техните постановки потребностите на бизнеса определят нивото на кредита, който ще се отпусне от банковата система. Така при неразумно поведение на една или друга свръх емитираща банка отделните стопански агенти или банки конкуренти могат да предизвикат изтичане на златни резерви от нея. Именно това действа като естествена спирачка пред широката кредитна експанзия на банките. В теоретичната постановка на представителите на школата, известна като Real Bill Doctrine, ако кредитът е краткосрочен и добре обезпечен, то проблем в икономиката не може да настъпи, а парите, които излизат под формата на корпоративен кредит, се завръщат обратно в банковата сфера, балансирайки се от търсенето на кредит. Коментираното е проявление на т. нар. Закон за рефлукса или обратния паричен поток, чиято дефиниция е дадена от Фулъртън (Fullarton, 1845, p. 82-98) и Туук (Tooke, 1962, p.194).

Всъщност именно възможността за частично обезпечен кредит гарантира, че ликвидността ще покрива търговския оборот, а кредитът ще е достатъчно еластичен и гъвкав, така че да компенсира наличието на парично изтегляне или спестяване в банките. По този начин не парите и кредитът определят ценовото равнище и стопанската активност, а точно обратното – цените и стопанската активност определят и обема на кредита в икономиката. Де факто от Банковата школа отричат „количествената теория на парите“, която гласи, че количеството пари в обръщение влие пряко на ценовото равнище на стоките и услугите.

Валутната школа, от своя страна, прави една голяма теоретична грешка и тя се състои в неразбирането, че ограничаването на предлагането на банкнотите, не е достатъчно, за да се спази валутния принцип, тоест паричното предлагане да се държи като изцяло базирано на циркулиращото в паричното обращение количество злато. В тези условия дори конкурентната Банкова школа е наясно, че освен банкнотите компонент на паричното предлагане са и банковите депозити. Отказът на представителите на Валутната школа да признаят този очевиден факт и да го включат в своя понятиен корпус и законовите му проявления, обрича Актът Пийл и нея самата на имиджов и политически провал.

Очевидните пропуски на Валутната школа са поправени едва през 1912 г. от Лудвиг фон Мизес в неговия труд „Теория на парите и кредита“ (Mises, 1981). В него той прилага разбирането за валутния принцип като фундамент на здравите стопански отношения, но с важното обяснение за ролята на банковите депозити като компонент на паричното предлагане.

На другия полюс, макар Банковата школа отлично да разбира ролята както на банкнотите, така и на депозитите като част от паричното предлагане, тя категорично и безусловно защитава идеята, че икономическата криза не се дължи на парични фактори. Пропускът, който тя обаче прави е, че създаването на кредит ad libitum или по собствена преценка, дава възможност една банка да влияе на самия бизнес посредством няколко прийома. Първо чрез лихвените нива, на които кредитите се пласират. На второ място това са лихвените нива, по които се сконтират ценните книжа. На последно място това са лихвените проценти, по които се рефинансират търговски банки в случая на централната кредитна институция. Ако намали лихвените равнища под естествения пазарен лихвен процент, кредитната институция може да намери бизнес, който при други условия не би станал кредитополучател, тоест паричното предлагане влияе на кредитна активност ендогенно, променяйки стимулите и бизнес калкулацията. Заключението на Банковата школа е съвсем различно, а то до голяма степен после ще се превърне в стълб в теорията на Маркс за парите, на тази на лорд Джон Мейнард Кейнс и дори на монетаристите. То е, че емитираните разписки срещу злато, никога не могат да предизвикат вредна кредитна експанзия или, че важна е не ценовата инфлация, а номиналното ценово равновесие, постигнато чрез гъвкавост на кредита и краткосрочна позитивна ценова инфлация.

Банковата школа, изхождайки от неутралността на парите, твърди още, че икономическия цикъл и кризата са предизвикани от екзогенни, външни фактори като лоша реколта или отваряне на чужди пазари. Друга широко споделяна нейна теза е, че зад системните стопански флуктуации стоят алчността, спекулата, свръхоптимиза или недостатъчното потребление. Най-изявени представители на непаричната теория на бизнес цикъла са Джон Стюарт Мил, наблягащ на спекулата като причина за кризата (Mill, 1848) и Уилсън, който която развива теза свръхинвестициите като причина за кризата (Wilson, 1847). При всяко положение обаче според нейните трактовки парите и кредита не са сред факторите на бизнес-цикъла, на неговото забързване или забавяне или на икономическия спад.

Развоят на събитията показва, че няколко години след приемане на Акта Пийл и своята законодателна победа, Валутната школа се сблъсква с реалността и това, че тази победа всъщност е илюзорна. Подценяването на един технически аспект от темата за паричното предлагане и регулацията на банковото дело и паричната политика се оказва решаващо за дискредитирането на самата теория. Паричното предлагане във Великобритания – особено в частта му с депозитите – логично се раздува, водейки до всички системни грешки, които Валутната школа отчита като съпътстващи непазарните и проинфлационни операции на централната бана. През септември 1844 г., пише Ротбард, банковите депозити са 12.2 милиона паунда, докато в края на февруари, 1846 г. те са се удвоили на 24.9 млн. (Rothbard, 1995, p. 256)

Закономерно през 1847 г. се случва поредната криза, която се оказва и имиджов удар върху Валутната школа и способността чрез нейните постановки да се стабилизират кризите и банковата система. В последствие Актът Пийл е временно отменян през 1857 г. и 1866 г., което всъщност го прави безсмислен и неработещ. Това се случва, защото прецедентът вече е налице, а доверието в полезността и ефективността на достиженията на школата вече са изгубени. В течение на историческия процес, двете коментирани школи постигат наглед безпринципно примирие помежду си, стигайки до общия извод, че причините за общия клъстер от предприемачески грешки се крие във външни фактори. Последователите на Валутната школа номинално прокарват техните принципи, но в действителност, идеята на Банковата школа за еластичен кредит и пълна гъвкавост в предлагането на пари, които могат да се създават неограничено от централна банка монополист чрез емисията на банкноти, се настанява трайно във философията на централното банкиране.

Днес този изключително знаков икономически дебат може да изглежда отдалечен и неприложим за нашата финансова реалност. В основата си обаче той е ключов, защото поставя важните отправни точки, по които ще се движат теорията на парите, кредита и банковото дело, както и икономическия цикъл. Идеята на Банковата школа за еластичност на кредита всъщност е основополагаща за идеите на Кейнс, неокейнсианството и монетаризма, които изповядват идеята за номиналното ценово и парично равновесие. То се представя с уравнението на размяната, при което количеството пари в обращение по скоростта на тяхното обращение е равна на количеството стоки по общото ценово равнище в икономиката. Другият начин да се представи тази идея за паричното състояние е провеждането на паричната политика по номиналното таргетиране на дохода, целящо да предотврати намаляване на доходите, а от там на разходите, което ще наруши балансът между тях.

От друга страна, Валутната школа ясно демонстрира, че парите и банковият кредит имат голямо значение за икономиката, а Мизес, стъпвайки на това развива австрийската теория за икономическия цикъл. На тази база покъсно Хайек (Hayek and Salerno, 2008, p. 77) показва, че свръхекспанзията на кредита, води до спад на лихвения процент на пазара на заемни средства. По този начин той се намира под естественото лихвено ниво, отразяващо реалните времеви предпочитания на стопанските агенти към спестяване/инвестиране и потребление.

Заключение

Представеният анализ на епизод от стопанската дейност на Великобритания е полезен за днешната финансова теория и практика с това, че показва как правилното разбиране на строго технически аспекти на паричната и кредитната теория, имат отражение в последващата парична политика и

регулаторен процес и предопределят дали те ще поемат в правилна или грешна посока. Мизес изчиства техническите пропуски и подобрява теорията на Валутната школа, която вече може да бъде условно наречена Неовалутна школа. След регулациите от страна на Актът Пийл глобалното банкиране вече има пример за монополист в емисията на банкноти в лицето Бенк ъф Ингланд, а първоначалната идея на Банковата школа за номиналното парично равновесие и кредитната еластичност става основен идеен стълб в паричните теории на Карл Маркс, Ъруинг Фишер и Джон Мейнард Кейнс, които до голяма степен доминират съвременното парично и банково регулиране.

Използвани източници

Bernanke, B. (2009 01 13). The Crisis and the Policy Response. Извлечено от www.federalreserve.gov/newsevents/speech/bernanke20090113a.htm.

Fullarton, J. (1845). On the regulation of currencies. University of Michigan Library.

Hayek, F. A., Salerno, J. T. (2008). Prices and Production and Other Works On Money, the Business Cycle, and the Gold Standard. Mises Institute.

Mill, J. S. (1848). Principles of Political Economy. John W. Parker.

Mises, L. (1981). The Theory of Money and Credit. 3rd ed. Trans. H. E. Batson. Indianapolis: Liberty Classics.

Rothbard, M. N. (1995). Classical Economics: An Austrian Perspective on the History of Economic Thought. Edward Elgar Pub.

Schumpeter, J. A. (1963). The History of Economic Analysis. Oxford University Press.

Tooke, T. (1962). A History of Prices and of the State of the Circulation from 1972 to 1856. Vol. IV. Series of Reprints of Scarce Works on Political Economy No. 16. London School of Economics and Political Sciences.

Wilson, J. (1847). Capital, Currency, and Banking. London.